

К.П. Гавриловська, О.В. Вигівська

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ: ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ

Гавриловська К.П., Вигівська О.В. Формування професійної ідентичності майбутніх психологів: ціннісний аспект. У статті аналізуються основні психологічні механізми формування професійної ідентичності студентів-випускників спеціальності «Психологія»: когнітивний, мотиваційний, емоційний та ціннісний. Наведено результати емпіричного дослідження ціннісних орієнтацій у кар'єрі студентів-психологів. Виявлено, що домінуючими ціннісними орієнтаціями в кар'єрі цієї категорії студентів є «автономія», «служіння добру», «інтеграція стилів життя» та «менеджмент». Майбутні фахівці у сфері психології прагнуть бути незалежними в організації своєї роботи, приносити користь іншим, допомагати у вирішенні життєвих труднощів, організувати своє особисте та професійне життя гармонійно, щоб одна сфера реалізації не заважала іншим, а підштовхувала й допомагала в реалізації задумів та задоволенні потреб.

Ключові слова: ідентичність, професійна ідентичність, психологічні механізми формування професійної ідентичності, цінності, ціннісні орієнтації в кар'єрі.

Гавриловская К.П., Выговская А.В. Формирование профессиональной идентичности будущих психологов: ценностный аспект. В статье анализируются основные психологические механизмы формирования профессиональной идентичности студентов-выпускников специальности «Психология»: когнитивный, мотивационный, эмоциональный и ценностный. Показаны результаты эмпирического исследования ценностных ориентаций в карьере студентов-психологов. Выявлено, что доминирующими ценностными ориентациями в карьере этой категории студентов являются «автономия», «служение добру», «интеграция стилей жизни» и «менеджмент». Будущие специалисты в области психологии стремятся быть независимыми в организации своей работы, приносить пользу другим, помогать в решении жизненных проблем, организовать свою личную и профессиональную жизнь гармонично, чтобы одна сфера реализации не мешала другим, а подталкивала и помогала в реализации замыслов и удовлетворении потребностей.

Ключевые слова: идентичность, профессиональная идентичность, психологические механизмы формирования профессиональной идентичности, ценности, ценностные ориентации в карьере.

Постановка проблеми. Професійна діяльність є однією з найбільш важливих сфер життя людини, яка дає змогу реалізувати внутрішній суб'єктний потенціал, досягти особистісно значимих цілей. У зв'язку з тим, що виконання професійної діяльності вимагає великих часових, вольових та емоційних затрат, досить важливим є співвіднесення особою своїх можливостей, умінь та прагнень з вимогами професії та розуміння того, які перспективи дана професія може відкрити. Готовність до професійної діяльності формується у процесі набуття професійної ідентичності протягом навчання у ВНЗ. Саме в цей період формуються цінності, які визначають налаштування особистості на самореалізацію у рамках своєї професійної діяльності.

Аналіз останніх публікацій. Основи дослідження феномену ідентичності було закладено в роботах Е. Еріксона. Вивчали особливості професійної ідентичності психологів Н. Аринушкіна (етапи становлення професійної ідентичності) [1], Є. Єгоров (суб'єктивні та об'єктивні фактори розвитку професійної ідентичності) [3], О. Єрмолаєва (професійна ідентичність як складова особистісної ідентичності) [4], І. Дружиніна (структура професійної ідентичності) [2], В. Одінцева (детермінація професійної ідентичності професійним спілкуванням та професійним досвідом) [6], У. Родигіна (розробка опитувальника професійної ідентичності майбутніх психологів) [7] та ін.

Феномен ціннісної взаємодії у педагогічному просторі розглядає О.Л. Музика. Він вважає, що особистісні цінності є складниками ціннісного досвіду людини, в якому взаємини з соціальним оточенням мають важливе значення. Загалом, педагогічну взаємодію автор пропонує розглядати як взаємодію особистостей, кожна з яких має власну, унікальну систему особистісних цінностей. Особистісні цінності є тією внутрішньою інстанцією, від якої залежить, що саме винесе людина з окремого акту соціальної взаємодії, що буде нею перейнято, а що відторгнуто чи просто не помічено [5].

Попри значну кількість робіт з даної проблеми, ми можемо відзначити брак робіт, що містять комплексний аналіз тих психологічних механізмів, які відіграють значну роль у процесі формування професійної ідентичності студентів-випускників спеціальності «Психологія».

Формулювання мети і завдань статті. Метою нашого дослідження є дослідження ціннісного психологічного механізму формування професійної ідентичності студентів-випускників спеціальності «Психологія».

На основі попереднього теоретичного аналізу літератури ми виявили, що ідентичність – це відчуття власної істинності, повноцінності, усвідомлення себе членом певної спільноти. Ідентичність формується впродовж життя людини. Розвиток ідентичності зумовлює здатність особистості до повноцінного вирішення завдань, що постають перед нею на кожному етапі розвитку.

Професійна ідентичність – це психологічна категорія, що є динамічною структурою, в процесі розвитку якої людина усвідомлює свою приналежність до певної професії та професійної групи, формує уявлення про цю групу та своє місце в ній. Професійна ідентичність детермінована рядом внутрішніх та зовнішніх факторів, має свою структуру та показники сформованості.

Психологічним механізмом формування професійної ідентичності є функціональна єдність станів та процесів, як усвідомлюваних так і неусвідомлюваних, з яких складається структурно-функціональна організація життєдіяльності особистості у контексті системи набуття професійно важливих знань та навичок під час навчання у вищому закладі освіти. Ми вважаємо, що професійна ідентичність формується завдяки наступним психологічним механізмам: когнітивному, мотиваційному, емоційному та ціннісному

У рамках даного дослідження ми сконцентрувалися на ціннісному механізмі формування професійної ідентичності студентів-випускників спеціальності «Психологія».

Ми припускаємо, що ціннісний психологічний механізм формування професійної ідентичності студентів-психологів реалізується завдяки ціннісним орієнтаціям у кар'єрі; ми очікуємо, що майбутні психологи, як представники «допомагаючих професій»,

найбільше у своєму професійному майбутньому схильні цінувати можливість «служіння» та наявність стабільності в роботі та в місці проживання.

Виклад методики і результатів дослідження. Ціннісний механізм формування професійної ідентичності – це взаємодія цінностей та переконань, яким людина слідує в професійному житті. Цей механізм може реалізовуватися завдяки ціннісним орієнтаціям у кар'єрі. Ціннісні орієнтації у кар'єрі – це елементи внутрішньої структури особистості, які формуються і закріплюються життєвим досвідом індивіда у процесі професійної діяльності. Ціннісні орієнтації у кар'єрі (за Е. Шейн) можуть бути представлені наступним списком: професійна компетентність, менеджмент, автономія, стабільність роботи, стабільність життя, служіння, виклик, інтеграція стилів життя, підприємництво [8].

Для дослідження особливостей прояву ціннісного механізму формування професійної ідентичності студентів-випускників спеціальності «Психологія» ми застосували методику діагностики ціннісних орієнтацій у кар'єрі «Якорі кар'єри» (Е. Шейн, переклад та адаптація С. Чикер, В. Винокурова), а також провели анкетування, у якому, зокрема, пропонували студентам розповісти, що, на їх думку, є цінного у роботі психолога.

Вибіркова сукупність становила 40 студентів-випускників спеціальності 053 «Психологія», з них 20 осіб державної форми навчання, і 20 осіб контрактної форми навчання.

Після проведення частотного аналізу результатів анкетування ми виявили, що студенти-випускники спеціальності «Психологія» вважають цінним у роботі психолога наступне:

- можливість допомагати людям;
- можливість пізнати людей;
- рефлексію;
- роботу з людьми;
- можливість пізнати себе;
- цікаві напрямки роботи.

Отже, принаймні декларативно, наші досліджувані визнають, що цінними у роботі психолога є, насамперед, ті можливості, які відкриває особистості дана професія. Абсолютно очікуваним результатом є те, що названо можливість допомагати людям (цінність «служіння»).

Після обробки результатів методики «Якорі кар'єри» (Е. Шейн, переклад та адаптація С.А. Чикер, В.Е. Винокурова), ми виявили, що у переважної кількості досліджуваних домінуючою ціннісною орієнтацією є «автономія» (27,5% від загальної кількості). Також у значної кількості досліджуваних домінує така ціннісна орієнтація в кар'єрі як «служіння» (20% від загальної кількості). У 15% досліджуваних домінує «інтеграція стилів життя». У 12,5% досліджуваних домінує цінність «менеджмент». У трьох досліджуваних домінує «підприємництво» та ще у трьох «професійна компетентність», що складає по 7,5% від загальної кількості. Лише один досліджуваний відзначив як значиму цінність «стабільність роботи та місця проживання».

Отже, базовими цінностями у кар'єрі майбутні психологи називають такі: «автономія» та «служіння».

Троє досліджуваних набрали однакову максимальну кількість балів по двом ціннісним орієнтаціям в кар'єрі. Ми маємо наступні поєднання ціннісних орієнтацій:

«менеджмент» та «автономія»; «менеджмент» та «підприємництво»; «стабільність роботи і місця проживання» та «служіння добру». Частотний розподіл результатів даного дослідження графічно представлено на гістограмі (рис. 1.).

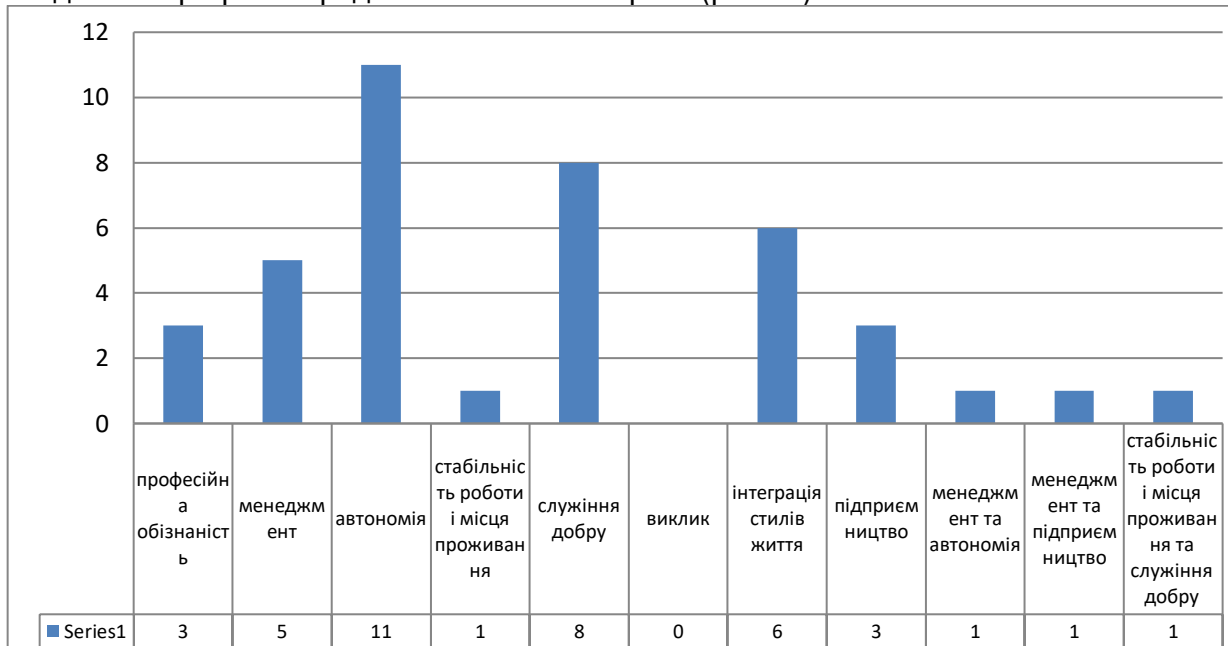

Рис. 1. Ціннісні орієнтації в кар'єрі студентів-випускників спеціальності «Психологія»

Отже, домінуючими ціннісними орієнтаціями в кар'єрі студентів-випускників спеціальності «Психологія» є «автономія», «служіння добру», «інтеграція стилів життя» та «менеджмент». Саме такі цінності обумовили, радше за все, вибір ними своєї майбутньої професії.

Досліджувані прагнуть у своїй майбутній професійній діяльності бути незалежними, самі ставити перед собою завдання та організувати роботу у відповідності до своїх потреб. Також у студентів присутнє бажання приносити користь іншим, допомагати у вирішенні життєвих труднощів. Ці студенти прагнуть організувати своє особисте та професійне життя гармонійно, щоб одна сфера не заважала іншій а підштовхувала та допомагала в реалізації задумів та задоволенні потреб. Ще одна сфера, на яку спрямовані досліджувані це управління людськими ресурсами, налагодження ефективної взаємодії членів колективів та організація діяльності всього підприємства або організації.

Розглянемо особливості ціннісних орієнтацій в кар'єрі студентів-випускників спеціальності «Психологія» державної форми навчання.

Домінуючими ціннісними орієнтації цієї групи є ті ж самі чотири ціннісні орієнтації:

- «автономія» (30% досліджуваних);
- «служіння добру» (20% досліджуваних);
- «інтеграція стилів життя» (20% досліджуваних);
- «менеджмент» (10% досліджуваних).

Графічно розподіл ціннісних орієнтацій в кар'єрі для цієї групи досліджуваних представлено на рис. 2.

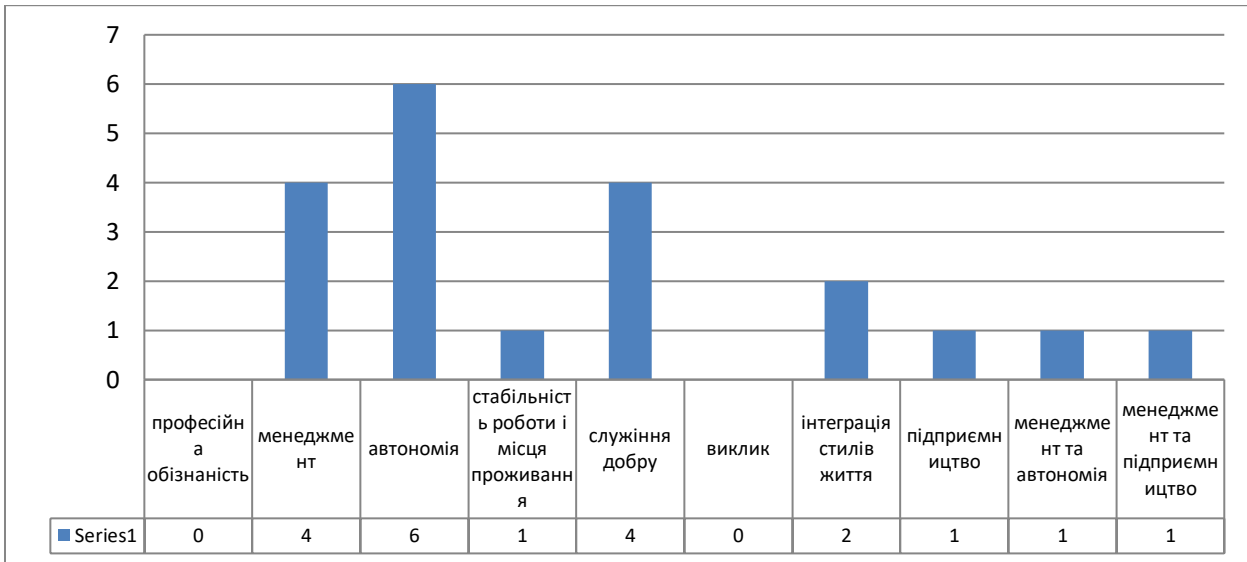

Рис. 2. Ціннісні орієнтації в кар'єрі студентів-випускників спеціальності «Психологія» державної форми навчання

У студентів-випускників спеціальності «Психологія» контрактної форми навчання домінуючими ціннісними орієнтаціями є:

- «автономія» (25% досліджуваних);
- «служіння добру» (20% досліджуваних);
- «інтеграція стилів життя» (20% досліджуваних);
- «професійна обізнаність» (15% досліджуваних).

Графічно розподіл ціннісних орієнтацій в кар'єрі для цієї групи досліджуваних представлено на рис. 3.

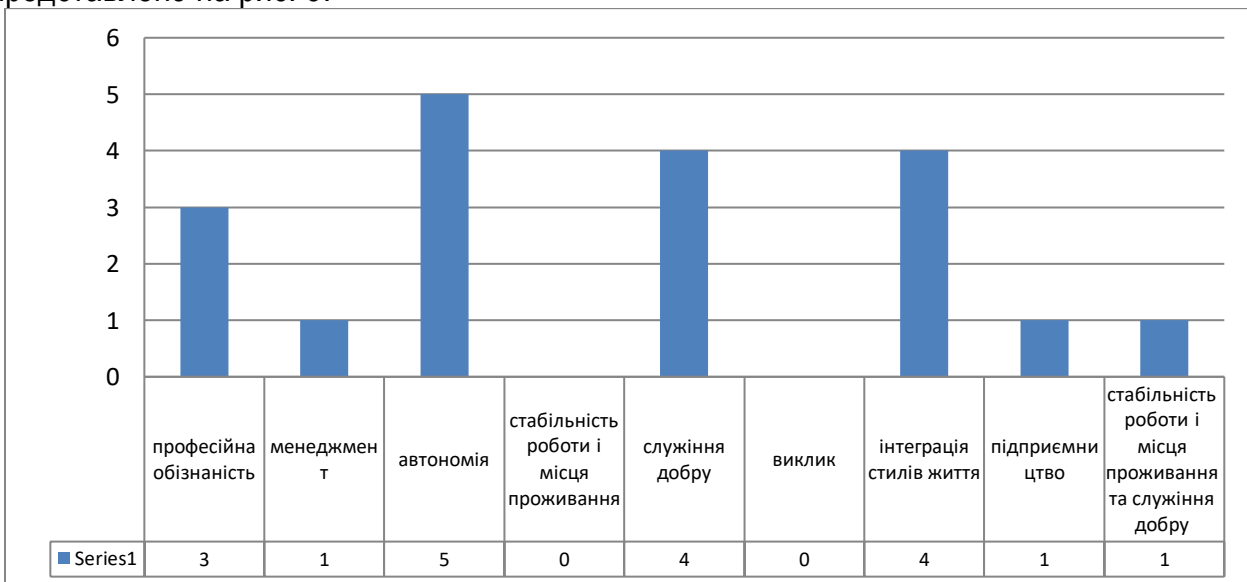

Рис. 3. Ціннісні орієнтації в кар'єрі студентів-випускників спеціальності «Психологія» контрактної форми навчання

Після порівняння результатів дослідження у двох групах можна зробити висновок, що студенти-випускники спеціальності «Психологія» різних форм навчання мають подібні ціннісні орієнтації в кар'єрі. Єдина відмінність полягає у тому, що у студентів-випускників спеціальності «Психологія» державної форми навчання четвертою домінуючою ціннісною орієнтацією в кар'єрі є «менеджмент», а у студентів-випускників спеціальності

«Психологія» контрактної форми навчання - «професійна обізнаність». Слід зазначити, що більшість студентів контрактної форми навчання більш-менш вдало поєднують навчання із роботою – для того, щоби полегшити своїм батькам тягар оплати за навчання. Саме тому, на нашу думку, студенти-контрактники випускних курсів більше (порівняно з «державниками») цінують знання, які можна отримувати в навчальному процесі.

Задля того, щоб упевнитись, що відмінності між двома частинами вибірки є дійсно не значні та не мають статистичної значимості ми застосували U-критерій Манна-Уїтні (рис. 4.).

Ми сформулювали нульову та альтернативну гіпотези (H_0 та H_1):

H_0 – відмінності між особливостями ціннісних орієнтацій в кар'єрі студентів-випускників спеціальності «Психологія» державної та контрактної форми навчання відсутні.

H_1 – відмінності між особливостями ціннісних орієнтацій в кар'єрі студентів-випускників спеціальності «Психологія» державної та контрактної форм навчання достовірні, значимі при $p \leq 0,05$.

Mann-Whitney U Test (Spreadsheet6)										
By variable Форма оплати										
Marked tests are significant at $p < .05000$										
variable	Rank Sum державна	Rank Sum приватна	U	Z	p-value	Z adjusted	p-value	Valid N державна	Valid N приватна	2*1sided exact p
професійна обізнаність	391,5000	428,5000	181,5000	-0,48690	0,626328	-0,48802	0,625533	20	20	0,620465
менеджмент	440,0000	380,0000	170,0000	0,79798	0,424884	0,79914	0,424210	20	20	0,429082
автономія	428,0000	392,0000	182,0000	0,47338	0,635945	0,47496	0,634815	20	20	0,639514
стабільність роботи і місця проживання	425,5000	394,5000	184,5000	0,40575	0,684926	0,40653	0,684351	20	20	0,678306
служіння добру	369,0000	451,0000	159,0000	-1,09553	0,273286	-1,09702	0,272633	20	20	0,276627
виклик	376,0000	444,0000	166,0000	-0,90618	0,364842	-0,90943	0,363126	20	20	0,368862
інтеграція стилів життя	434,0000	386,0000	176,0000	0,63568	0,524987	0,63651	0,524442	20	20	0,529097
підприємництво	459,5000	360,5000	150,5000	1,32545	0,185021	1,32832	0,184072	20	20	0,182631

Рис. 4. Показники U-критерію Манна-Уїтні для аналізу відмінностей особливостей ціннісних орієнтацій в кар'єрі студентів-випускників спеціальності «Психологія» державної та контрактної форм навчання

Оскільки по кожному параметру $p > 0,05$, то ми приймаємо нульову гіпотезу про те, що відмінності між особливостями ціннісних орієнтацій в кар'єрі студентів-випускників спеціальності «Психологія» державної та контрактної форми навчання відсутні.

Таким чином ми можемо з упевненістю сказати, що значимі відмінності у проявах ціннісних орієнтацій в кар'єрі студентів-випускників спеціальності «Психологія» державної та контрактної форми навчання відсутні.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Домінуючими ціннісними орієнтаціями в кар'єрі студентів-випускників спеціальності «Психологія» є «автономія», «служіння добру», «інтеграція стилів життя» та «менеджмент». Плануючи свою майбутню професійну діяльність, ці студенти прагнуть бути незалежними, самі ставити перед собою завдання та організовувати роботу у відповідності до своїх потреб. Також у студентів присутнє бажання приносити користь іншим, допомагати у вирішенні життєвих труднощів. Ці студенти прагнуть організувати своє особисте та професійне життя гармонійно, щоби одна сфера не заважала іншій а підштовхувала та допомагала в реалізації задумів та задоволенні потреб. Ще одна сфера, на яку спрямовані досліджувані це управління людськими ресурсами, налагодження ефективної взаємодії членів колективів та організація діяльності всього підприємства або організації. Можемо відзначити, що таке уявлення про роботу психолога є дещо ідеалізованим і воно не

повною мірою відповідає тим посадовим обов'язкам, які мають виконувати психологи у системі освіти (більшість випускників мають шанс бути працевлаштованими саме в цій системі). У перспективі таке налаштування може призводити до швидкого емоційного вигорання. Значимі відмінності у проявах ціннісних орієнтацій в кар'єрі студентів-випускників спеціальності «Психологія» державної та контрактної форми навчання відсутні

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальші перспективи нашої наукової діяльності ми вбачаємо в створенні та апробації тренінгової програми з метою формування позитивної професійної ідентичності студентів, що навчаються на спеціальності «Психологія» з ретельним припрацюванням навичок саморегуляції свого психічного стану.

Список використаних джерел

1. Аринушкина Н.С. Об определении и типах идентичности / Н.С. Аринушкина // Мир психологии: научно-методический журнал / Ред. Д.И. Фельдштейн, С.К. Бондырева. – 2004. – №2. – С. 48-54.
2. Дружиніна І.А. Психологічні чинники розвитку професійної ідентичності майбутніх практичних психологів: дис. канд. псих. наук: 19.00.07 / І.А. Дружиніна. – Київ. – 2009. – 21 с.
3. Єгорова Є.В. Структура професійної ідентичності особистості: експериментальне дослідження / Є.В. Єгорова // Наук. зап. Ін-ту психології імені Г.С. Костюка АПН України. – 2006. – Вип. 30. – С. 350-360.
4. Ермолаєва Е.П. Психология социальной реализации профессионала / Е.П. Ермолаева. – М.: Институт психологии РАН, 2008. – С. 23-85.
5. Музика О. Л. Особистісно-ціннісна взаємодія як чинник розвитку педагогічної обдарованості / О. Л. Музика // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Т.VI: Психологія обдарованості. – Випуск 13. – Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. – С. 6-19.
6. Одінцова В.М. Професійна ідентичність як психологічна проблема / В.М. Одінцова // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Випуск 1. – Том 1. – 2014. – С. 74-77.
7. Родигина У.С. Психологические особенности профессиональной идентичности студентов / У.С. Родыгина // Психологическая наука и образование. – 2007. – № 4. – С. 39-48.
8. Schein E.N. Career anchors resisted/implications or career development in the 21st century// Academy of Management Executive. – 1996. – Vol. 10. – №4. – P. 80-89.

References transliterated

1. Arinushkina N.S. Ob opredelenii y tipah identichnosti / N.S. Arinushkina // Myr psyhologii: nauchno-metodicheskiy zhurnal / Red. D.I. Feldshteyn, S.K. Bondireva – 2004. – №2. – С. 48-54. [in Russian].
2. Druzhinina I.A. Psyhologichni chynnyki rozvytku profesiyanoi identichnosti maybutnih praktychnyh psyhologiv: dys. kand. psyh. nauk.: 19.00.07 / I.A. Druzhinina. – K., 2009. – 21 s. [in Ukrainian].
3. Yegorova Y.V. Struktura profesiyanoi identychnosti osobystosti: eksperymentalne doslydzhennya / Y.V. Yegorova // nauk. zap. In-tu psyhologii imeni G.S. Kostyuka APN Ukrainy. – 2006. – Vyp. 30. – С.350-360. [in Ukrainian].

4. Yermolayeva E. P. *Psyhologiya sotsialnoy realizatsii profesionala* / E.P. Yermolayeva. – M.: Institut psyhologii RAN, 2008. – С. 23-85. [in Russian].
5. Muzyka O.L. *Osobistisno-tsinnisna vzayemodiya yak chinnik rozvitku pedagogichnoyi obdarovanosti* / O.L. Muzyka // Aktualni problemy psyhologiyi: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psyhologii imeni G.S. Kostyuka NAPN Ukrainy. T.VI: Psihologia obdarovanosti. – Vyp.13. – Kyev-Zhytomyr: Vyd-vo ZDU im Ivana Franka, 2017. – С. 6-19. [in Ukrainian].
6. Odintsova V.M. *Profesiyna identichnist yak psyhologichna problema* / V.M. Odintsova // Naukoviy visnik Hersonskogo derzhavnogo universitetu. – Vyp 1. – Tom 1. – 2014.- С. 74-77. [in Ukrainian].
7. Rodigina U.S. *Psyhologicheskie osobennosti professionalnoy identichnosti studentov* / U.S. Rodigina // *Psyhologicheskaya nauka y obrazovanie*. – 2007. – № 4. – С. 39-48. [in Russian].
8. Schein E.N. *Career anchors resisted/implications or career development in the 21st century* // *Academy of Management Executive*. – 1996. – Vol. 10. – № 4. – P. 80-89.

Havrylovska K.P., Vyhivska O.V. Formation of the professional identity of future psychologists: a value aspect. The article analyzes the main psychological mechanisms of forming the professional identity of graduands of the speciality «Psychology»: cognitive, motivational, emotional and value. The results of empirical research of value orientations in the career of students-psychologists are presented. It is revealed that the dominant value orientations in the career of this category of students are «autonomy», «serving the good», «integration of life styles» and «management». Future specialists in the field of psychology seek to be independent in the organization of their work, to bring benefits to others, to help solve life difficulties, to organize their personal and professional life harmoniously, so that one sphere does not interfere with the other but pushes and helps in realizing the plans and meeting the needs.

Key words: identity, professional identity, psychological mechanisms of professional identity formation, values, value orientations in a career.